

طراحی و تدوین محتوای آموزشی به منظور ارتقای

مهارت‌های حرفه‌ای و اطلاع‌رسانی کتابداران مدارس

دوره‌های راهنمایی و متوسطه از طریق آموزش ضمن خدمت*

محمد علی کلباسی و احمد عابدی

مقدمه

رشد یک سازمان آموزشی وابسته به رشد و تقویت اعضای آن است و تأثیر انسان بر رشد و کمال یک سازمان با سایر عوامل قابل مقایسه نیست. هر چه انسان‌های داخل یک سازمان آگاه‌تر، بر انگیزه‌تر و پویاتر شوند، سازمان آموزشی نیز توان و پویایی بیشتری خواهد داشت. استفاده‌ی بهینه از نیروهای بالقوه‌ی کارکنان یا دادن آگاهی، تغییر نگرش، افزایش مهارت‌ها از طریق آموزش ضمن خدمت امکان دارد. به همین دلیل کشورهای گوناگون جهان مانند آلمان و ژاپن بیش‌ترین منابع و زمان را برای آموزش ضمن خدمت اختصاص می‌دهند (کمالی، ۱۳۸۲).

آموزش ضمن خدمت از جمله آموزش‌هایی است که متناسب با نیازهای حرفه‌ای کارکنان یک سازمان برنامه‌ریزی می‌شود. نیاز به نیروی انسانی کارآمد با توجه به رشد روزافزون اطلاعات و فناوری بر اهمیت این آموزش افزوده است. در حوزه‌ی فعالیت کتابداری نیز آموزش ضمن خدمت، به‌منظور پویایی و سودمندی بیشتر کتابخانه‌ها و به‌روز بودن کتابداران طراحی و اجرا می‌شود به‌ویژه آنکه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز در دهه‌های اخیر تحولات گسترده‌ای را به‌خود دیده است و لذا کتابداران نیازمند مهارت‌های جدید متناسب با این تحولات می‌باشند و این در حالی است که تعداد کتابدارانی که در آموزش و پرورش دارای تخصص کتابداری می‌باشند، انگشت شمار است و کتابداران مدارس نیازمند آموزش عمومی و اختصاصی در حوزه‌ی کار خویش می‌باشند. پژوهش‌های انجام گرفته نیز بر این ضرورت تأکید دارند (کلباسی، ۸۱)، (خاکسار، ۱۳۷۹)، (ایزدی یگانه، ۱۳۷۹). تعداد این کتابداران در استان اصفهان ۴۲۷ نفر است و سبب عدم وجود تخصص کتابداری در بین آنان، عدم استخدام کنونی کتابدار در آموزش و پرورش است. شاغلان این پست چنانچه گفته شده به‌استثنای موارد معدودی از نیروهای غیرمتخصص و از نظر اداری تابع بخش فرهنگی هنری امور تربیتی هستند.

بر اساس نکات گفته شده این پژوهش با عنوان طراحی و تدوین محتوای آموزشی به‌منظور ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای و اطلاع‌رسانی کتابداران مدارس دوره‌ی راهنمایی و متوسطه از طریق آموزش ضمن خدمت طرح شده است و بر آن است از این راه بر کیفیت نیروی انسانی کتابدار شاغل در کتابخانه‌های آموزشی تأثیرگذار باشد و از این راه بر کیفیت فعالیت کتابخانه‌های آموزشی بیافزاید.

اهداف پژوهش: هدف کلی:

الف) تعیین نیازهای آموزشی کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه استان اصفهان

ب) طراحی و تدوین محتوای دوره‌های آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه اهداف جزئی

۱ - طراحی و تدوین مطالب مربوط به آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه در زمینه‌ی مجموعه‌سازی

۲ - طراحی و تدوین مطالب مربوط به آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه در زمینه‌ی سازماندهی

۳ - طراحی و تدوین مطالب مربوط به آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه در زمینه‌ی سازمان و اداره‌ی کتابخانه

۴ - طراحی و تدوین مطالب مربوط به آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه در زمینه‌ی آماده‌سازی کتاب

۵ - طراحی و تدوین مطالب مربوط به آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه در زمینه‌ی منابع و

* - این پژوهش با استفاده از اعتبارات مالی سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان انجام گرفته است.

خدمات مرجع

۶ - طراحی و تدوین مطالب مربوط به آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه در زمینه‌ی برخورد با مراجع

۷ - طراحی و تدوین مطالب مربوط به آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌ی راهنمایی و متوسطه در زمینه‌ی آشنایی با رایانه

۸ - طراحی و تدوین مطالب مربوط به آموزش ضمن خدمت کتابداران مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسطه در زمینه‌ی صحافی کتاب

۹ - اهداف فوق یا توجه به متغیرهای دوره‌ی تحصیلی، جنس، مدارک تحصیلی، سابقه خدمت نیز مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

روش

در این پژوهش با توجه به اهداف و سؤال‌های پژوهش، از روش توصیفی و از نوع تکنیک دلفی استفاده شده است. به عبارت دیگر می‌توان گفت پژوهش حاضر به لحاظ هدف جزء تحقیقات تحقیق و توسعه (R&D) می‌باشد زیرا با جمع‌آوری اطلاعات علمی در مورد کتابداران و سپس طراحی و تدوین برنامه‌ی آموزشی سبب بهبود وضعیت نیروی انسانی کتابخانه مدارس و حرکت به سوی وضعیت مطلوب و در نتیجه توسعه در آموزش و پرورش می‌شود. جامعه‌ی آماری نمونه و روش نمونه‌گیری: کتابداران مدارس راهنمایی و متوسطه‌ی استان اصفهان ۴۲۷ نفر می‌باشند. منظور از کتابدار در این پژوهش شاغلان در پست کتابداری می‌باشند که در مدارس راهنمایی و متوسطه در آموزش و پرورش به کار مربوط می‌پردازند، کلیه این کتابداران مشمول پژوهش بوده‌اند و پرسشنامه برای آنان فرستاده شده است.

از تعداد ۴۲۷ پرسشنامه فرستاده شد، ۱۳۰ پرسشنامه دارای اعتبار دریافت گردید و این تعداد نمونه‌ی آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهد.

از بین ۱۳۰ پرسشنامه‌ی دریافتی ۱۰۵ پرسشنامه مربوط به مدارس متوسطه و ۲۵ پرسشنامه مربوط به مدارس راهنمایی

می‌باشد و همچنین تعداد کتابداران مرد پاسخ دهنده ۷۴ نفر و کتابداران زن شامل ۵۶ نفر می‌باشد. از بین کتابداران مورد تحقیق افراد دارای مدرک دیپلم ۳۵ نفر، فوق دیپلم ۳۷ نفر، لیسانس ۵۷ نفر و فوق لیسانس ۱ نفر را شامل می‌شوند.

ابتدا به صورت تصادفی ده پرسشنامه بین کتابداران توزیع گردید و پس از پانزده روز دوباره پرسشنامه بین همان کتابداران توزیع شد و پاسخ سؤال‌های داده شده در دو مرحله مذکور با یکدیگر مقایسه گردید و به این وسیله میزان پایایی پرسشنامه تعیین شد. برای تعیین ابزار نیز از روش روایی محتوایی و نظر متخصصان استفاده گردید.

یافته‌ها

اطلاعات حاصل از پژوهش بر اساس سؤال‌های بیان شده و با توجه به متغیرهای دوره‌ی تحصیلی، جنسیت، مدرک تحصیلی و سابقه‌ی خدمت مورد مقایسه قرار گرفته و نتایج ذیل به دست آمد:

الف) مقایسه‌ی میانگین دوره‌های راهنمایی و متوسطه نسبت به سؤال‌های پرسشنامه

از میان ۱۳۰ کتابدار مورد پژوهش (۱۸/۹) درصد در دوره‌ی راهنمایی و (۸۱/۱) درصد در دوره‌ی متوسطه را شامل می‌شوند. اولویت‌های آموزشی چنین بوده: مجموعه‌سازی (۱۱/۷۱٪)، سازماندهی (۱۲٪)، روش برخورد (۱۰/۵۷٪)، روان‌شناسی (۱۱/۷۸٪)، جامعه‌شناسی (۱۲/۴۵٪)، اینترنت (۱۱/۵۹٪)، رایانه (۱۲/۰۴٪)، زبان انگلیسی (۱۳/۰۸٪)، صحافی (۱۲/۷۱٪)، آشنایی با منابع مرجع (۱۰/۶۸٪)، آشنایی با خدمات مرجع (۱۱/۵۰٪)، روش مطالعه (۱۲/۰۸٪)، سازمان اداره (۱۲/۶۸٪)، مواد دیداری و شنیداری (۱۲/۹۵٪)، خدمات عمومی (۱۱/۴۰٪)، آماده‌سازی کتاب (۱۱/۹۵٪)، ساختمان دیداری و شنیداری (۱۲/۹۵٪)، خدمات عمومی (۱۱/۴۰٪)، آماده‌سازی کتاب (۱۱/۹۵٪)، ساختمان و تجهیزات (۱۲/۷۳٪) و در دوره‌ی تحصیلی متوسطه مجموعه‌سازی (۱۲/۷۱٪)، سازماندهی (۱۴/۸۱٪)، روش برخورد (۱۳/۷۸٪)، روان‌شناسی (۱۲/۸۸٪)، جامعه‌شناسی (۱۱/۳۴٪)، اینترنت (۹/۷۷٪)، رایانه (۱۰/۵۰٪)، زبان انگلیسی (۱۰/۹۱٪)، صحافی (۱۱/۶۱٪)،

آشنایی با منابع مرجع (۱۳/۱۱)، آشنایی با خدمات مرجع (۱۲/۴۶)، روش مطالعه (۱۲/۷۶)، آماده‌سازی کتاب (۱۲/۳۷)، ساختمان و تجهیزات (۱۲/۰۵). مشاهده می‌شود که با مقایسه میانگین نظرات کتابداران دوره‌های راهنمایی و متوسطه مشاهده شده معنی‌دار نبوده لذا در انتخاب اولویت اول کتابداران دوره‌های راهنمایی و متوسطه تفاوتی دیده نمی‌گردد.

ب) مقایسه جنسیت با سؤال‌های پرسشنامه

از بین کتابداران مورد پژوهش (۵۶/۹٪) آنان را مردان شامل می‌شوند و (۴۳/۱٪) دیگر را زنان تشکیل می‌دادند. با توجه به آمار مقایسه جنسیت کتابداران مورد تحقیق از بین مردان کتابدار بیشترین میانگین اولویت‌های آموزشی به شرح زیر بوده است:

مجموعه‌سازی (۱۳/۸۸٪)، سازماندهی (۱۴/۷۵٪)، روش برخورد (۱۳/۰۵٪)، روان‌شناسی (۱۳/۲۹٪)، جامعه‌شناسی (۱۲٪)، اینترنت (۱۱/۰۵٪)، رایانه (۱۲/۱۹٪)، زبان انگلیسی (۱۱/۸۶٪)، صحافی (۱۱/۸۷٪)، آشنایی با منابع مرجع (۱۲/۶۹٪)، آشنایی با خدمات مرجع (۱۲/۱۴٪)، روش مطالعه (۱۲/۹۵٪)، سازمان و اداره (۱۲/۸۶٪)، مواد دیداری و شنیداری (۱۲/۰۸٪)، خدمات عمومی (۱۲/۶۰٪)، آماده‌سازی کتاب (۱۳/۲۱٪)، ساختمان و تجهیزات (۱۲/۴۵٪) و همچنین در زنان کتابدار میانگین‌ها شامل مجموعه‌سازی (۱۱/۹۳٪)، سازماندهی (۱۳/۳۰٪)، روش برخورد (۱۲/۷۵٪)، روان‌شناسی (۱۱/۷۸٪)، جامعه‌شناسی (۱۱/۷۰٪)، اینترنت (۹/۴۴٪)، رایانه (۱۰/۰۷٪)، زبان انگلیسی (۱۱/۵۷٪)، صحافی (۱۱/۵۹٪)، آشنایی با منابع مرجع (۱۳/۱۸٪)، آشنایی با خدمات مرجع (۱۲/۹۱٪)، روش مطالعه (۱۲/۶۷٪)، سازمان و اداره (۱۳/۲۶٪)، مواد دیداری و شنیداری (۱۱/۹۲٪)، خدمات عمومی (۱۲/۴۸٪)، آماده‌سازی کتاب (۱۱/۷۸٪)، ساختمان و تجهیزات (۱۱/۸۴٪)، گویای آنست که مشاهده شده و مقایسه‌ی میانگین نظرهای کتابداران مرد و زن با وجود اختلاف نظر موجود در بین آنان تفاوت چندانی در انتخاب اولویت اول آنان مشاهده نمی‌شود و در انتخاب دروس آموزش اختلاف نظر دارند.

ج) مقایسه‌ی میانگین نوع مدرک تحصیلی جامعه‌ی تحقیق در

مورد سؤال‌های پرسشنامه:

در بین کتابداران مورد تحقیق به ترتیب مدرک تحصیلی آنان دیپلم با (۲۶/۹٪)، فوق دیپلم (۲۸/۵٪)، لیسانس (۴۳/۸٪) و فوق لیسانس (۰/۸٪) جامعه‌ی تحقیق را شامل می‌شدند.

با مشاهده‌ی *Pvalue* اولویت‌های آموزشی مجموعه‌سازی (۰/۳۱)، سازماندهی (۰/۰۴)، روش برخورد (۰/۷۸)، روان‌شناسی (۰/۸۴)، جامعه‌شناسی (۰/۷۱)، اینترنت (۰/۲۷)، رایانه (۰/۰۹)، زبان انگلیسی (۰/۳۱)، صحافی (۰/۷۴)، آشنایی با منابع مرجع (۰/۲۶) و آشنایی با خدمات مرجع (۰/۲۴)، روش مطالعه (۰/۳۲)، سازمان و اداره مواد (۰/۷۲)، مواد دیداری و شنیداری (۰/۰۷)، خدمات عمومی (۰/۵۹)، آماده‌سازی کتاب (۰/۷۰)، ساختمان و تجهیزات (۰/۴۹)، چنین استنباط می‌شود *pvalue* مشاهده شده در اولویت آموزشی سازماندهی معنادار بوده و بیشترین نمره را کتابداران با مدارک مختلف به این نیاز آموزشی داده‌اند و برای سایر اولویت‌های آموزشی اختلاف نظر وجود دارد و کتابداران در این بخش نیاز به آموزش بیشتری احساس کرده‌اند. با مقایسه‌ی آمار ارائه شده *Pvalue* مشاهده شده در نیازهای آموزشی مجموعه‌سازی (۰/۵۳) سازماندهی (۰/۸۱)، روش برخورد (۰/۴۲)، روان‌شناسی (۰/۲۶)، جامعه‌شناسی (۰/۴۳)، اینترنت (۰/۹۷)، رایانه (۰/۹۷)، زبان انگلیسی (۰/۸۵)، صحافی (۰/۴۷)، آشنایی با منابع مرجع (۰/۸۴)، آشنایی با خدمات مرجع (۰/۵۸)، روش مطالعه (۰/۲۴)، ساختمان و اداره مواد (۰/۵۰)، مواد دیداری و شنیداری (۰/۴۶)، خدمات عمومی (۰/۴۲)، آماده‌سازی کتاب (۰/۷۶)، ساختمان و تجهیزات (۰/۸۴) گویای این مطلب است که در *Pvalue* مشاهده شده تفاوت محسوسی بین کتابداران مدارس با سابقه خدمت مختلف در انتخاب اولویت‌های اول آموزشی آنان مشاهده نمی‌گردد و با وجود سوابق کاری خودشان در انتخاب نیاز آموزشی خود دارای اختلاف نظر می‌باشند.

پیش‌نهادهای

۱ - به نظر می‌رسد بیشترین نیاز کتابداران در زمینه‌ی سازماندهی است، لذا پیش‌نهاد می‌شود مسئولان امر کتابخانه در

امر آموزش و پرورش توجه بیشتری به این مسأله نمایند. برای نمونه با ایجاد یک کتابخانه نمونه در هر منطقه، سازماندهی مطلوب منابع کتابداری را نمایش دهند.

۲- با توجه به نبود آموزش تخصصی کتابداران مدارس پیش‌نهاد می‌شود آموزش ضمن خدمت شرط ورود، باقی ماندن در پست کتابداری محسوب شود.

۳- به نظر می‌رسد کتابداران مدارس احساس نیاز کمتری به دانش رایانه و اینترنت داشته‌اند، لذا جلب توجه بیشتر کتابداران در این دو زمینه ضروری به نظر می‌رسد.

۴- به نظر می‌رسد ایجاد یک شبکه‌ی ارتباطی بین کتابداران می‌تواند بیش از پیش آنان را از فعالیت‌ها و نیازهای حرفه‌ای یکدیگر آگاه سازد.

۵- با توجه به نتایج پژوهش، برگزاری دوره‌های ضمن خدمت جهت کتابداران بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین پیش‌نهاد اولویت برای آن در نظر گرفته شود. بسیاری از کتابداران از وضعیت مطلوب آموزشی برخوردار نیستند.

۶- پیش‌نهاد می‌شود آموزش ضمن خدمت کتابداری در فواصل منظم زمانی برگزار شده و سطح آن ارتقاء یابد.

۷- به نظر می‌رسد پیگیری واحدهای مربوط در آموزش و پرورش و ارتباط مستمر آنها با کتابداران می‌تواند نتایج آموزش ضمن خدمت کتابداران را بهتر سازد.

۸- ایجاد ردیف استخدامی برای استخدام کتابدار می‌تواند کیفیت آموزشی شاغلان پست کتابداری را ارتقا بخشد و در نتیجه آموزش ضمن خدمت کتابداران از کیفیت بهتر و بالاتری برخوردار شود و از هدر رفتن امکانات و هزینه آموزش پرورش در بخش کتابخانه‌های آموزشی جلوگیری کند.

۹- واحدهای مرتبط در آموزش و پرورش می‌توانند تأثیر کلاس‌های ضمن خدمت بر عملکرد کتابداران شاغل خود را به‌مقامات گزارش دهند.

۱۰- با توجه به این که اکنون عصر اطلاعات، ارتباطات و اطلاع‌رسانی است، پیش‌نهاد می‌شود آموزش ضمن خدمت کتابداری با تکیه بر اطلاع‌رسانی برای دیگر بخش‌های مرتبط در آموزش و پرورش نیز با توجه به حیطه‌ی کاری آنان برنامه‌ریزی

شود.

۱۱- با توجه به نوع فعالیت کتابداری در عصر حاضر و آموزش‌های طراحی شده در پژوهش، بخش رایانه، اینترنت مدارس و فعالیت کتابخانه با یکدیگر یک واحد منسجم را تشکیل دهند.

۱۲- پیش‌نهاد می‌شود بر اساس ارزشیابی از دانش، دانش‌آموختگان دوره‌های ضمن خدمت کتابداری، در پایان دوره‌ی آموزشی از شرکت‌کنندگان برتر تقدیر به عمل آید.

منابع

- اسدی کیا، فرناز، آموزش ضمن خدمت کتابداری در تهران ۱۳۷۹، فصلنامه کتاب، بهار و تابستان ۱۳۷۶، ۱۰۹-۱۲۴.
- باب‌الحوادثی، فهیمه، نقش و اهمیت کتابخانه‌های آموزشی و رهنمودهایی برای کتابخانه‌های کودکان، پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران، ۱۳۷۹.
- تعاونی (آصفی) شیرین، وسایل و تجهیزات کتابخانه، تهران مرکز خدمات کتابداری، ۱۳۷۹
- سلطانی، پوری، خدمات فنی، تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۱
- خسروی، فریبرز، کتابخانه‌های آموزشی ایران، تهران: موسسه فرهنگی صالحین، ۱۳۷۳
- عالمی، م، طراحی آموزشی، ماهنامه رشد تکنولوژی آموزشی، شماره ۱۲۲، ص ۵-۳.
- آموزش ضمن خدمت و اثرات آن در نگرش کارکنان، فصلنامه مدیریت و توسعه، تابستان و پائیز ۱۳۸۱
- کلباسی، محمد علی، بررسی میزان پویایی کتابخانه‌های مدارس دوره‌های راهنمایی و متوسط نظری شهر اصفهان در سال تحصیلی ۷۹-۸۰، شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان، ۱۳۸۰.
- مجیدی، موسی، راهنمای ایجاد و گسترش کتابخانه‌های آموزشی، تهران: مدرسه، ۱۳۷۱.
- مزینانی، علی، کتابخانه و کتابداری، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، ۱۳۷۹.
- نوروزی، گیسو، طراحی اجرا و ارزشیابی دوره آموزش ضمن خدمت معلمان در زمینه شناخت و پرورش دانش‌آموزان مستعد و تیزهوش، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان، ۱۳۸۰.
- William. D. Ilt. The Learning organization: Some Reflection on Organization Renewal. Leadership and organization Development Journal . Vol.16, No.8. 1995, p.17-18.